Лівінська Ганна Володимирівна, к.ф.-м.н, доцент
Розора Ірина Василівна, д. ф.-м.н, професор
Шарапов Михайло Михайлович, к.ф.-м.н, доцент,
Македон Тетяна Валентинівна

СИСТЕМНА МЕТОДОЛОГІЯ СТАТИСТИЧНОГО АНАЛІЗУ СКЛАДНИХ СТОХАСТИЧНИХ СИСТЕМ ТА ВЕРИФІКАЦІЇ АЛГОРИТМІВ МАШИННОГО НАВЧАННЯ НА ОСНОВІ ІМІТАЦІЙНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ТА МЕТОДІВ РЕСЕМПЛІНГУ

У статті запропоновано системну методологію верифікації алгоритмів машинного навчання, що функціонують в умовах складних стохастичних об'єктів. Обґрунтовано, що класичні асимптотичні статистичні критерії часто виявляються неадекватними через порушення фундаментальних припущень про нормальність розподілу та однорідність дисперсій у реальних системах. На основі результатів імітаційного моделювання методом Монте-Карло проведено порівняльний аналіз потужності статистичних методів, що дозволило встановити переваги ресемплінг-верифікації для систем із «важкими хвостами» розподілів та обмеженим обсягом вибірки. Особливу увагу приділено концептуальним ризикам прийняття рішень, пов'язаним із низькою статистичною потужністю та прихованими похибками II роду, які можуть призводити до хибної верифікації неадекватних моделей. Показано, що інтеграція методів ресемплінгу в цикл системного аналізу дозволяє забезпечити стійкість прогнозних рішень та мінімізувати стохастичну невизначеність. Запропонована методологія може бути рекомендована для використання в інтелектуальних системах підтримки прийняття рішень, медичній діагностиці та при верифікації складних стохастичних моделей, де надійність висновків є пріоритетною.

Ключові слова: системний аналіз, стохастичні системи, верифікація моделей, методи ресемплінгу, асимптотичні критерії

The article proposes a systemic methodology for the verification of machine learning algorithms operating within complex stochastic environments, based on simulation modeling and resampling methods. It is demonstrated that classical asymptotic statistical criteria often prove inadequate due to the violation of fundamental assumptions regarding normality and homoscedasticity in real-world

systems. Based on Monte Carlo simulation results, a comparative analysis of statistical power was conducted, establishing the advantages of resampling-based verification for systems characterized by "heavy-tailed" distributions, high heteroscedasticity, and limited sample sizes. Particular attention is paid to the conceptual risks of decision-making associated with low statistical power and latent Type II errors, which can lead to the false verification of inadequate models. The proposed methodology is recommended for use in intelligent decision support systems and medical diagnostics, where the reliability of conclusions is paramount.

Keywords: system analysis, stochastic systems, verification methodology, resampling methods, asymptotic criteria

1. Вступ

Процеси прийняття рішень у складних динамічних системах дедалі частіше базуються на прогностичних моделях машинного навчання, які змушені функціонувати в умовах високого рівня стохастичної невизначеності. Проте, попри високі показники формальної точності, проблема об'єктивної оцінки адекватності таких моделей у реальних умовах функціонування залишається відкритою. Особливої гостроти це питання набуває при аналізі складних стохастичних систем, де дані характеризуються високим рівнем невизначеності, асиметрією та нестаціонарністю. Традиційний підхід до оцінки якості таких моделей зазвичай базується на обчисленні агрегованих метрик, таких як Accuracy або F1-score, на фіксованих тестових вибірках. Однак, з позицій системного аналізу, подібна оцінка є суто статичною і не враховує внутрішню стохастичну динаміку об'єкта. Це створює серйозний методологічний ризик ігнорування прихованих похибок, які виникають внаслідок невідповідності структури емпіричних даних теоретичним припущенням класичної статистики.

Ця невідповідність часто стає критичною, оскільки більшість стандартних статистичних критеріїв, що використовуються для верифікації гіпотез про параметри систем, за своєю природою є асимптотичними. Формально вони гарантують коректність висновків лише за умови прямування обсягу вибірки до нескінченності та дотримання нормального закону розподілу. Проте у реальних задачах системного аналізу ми постійно стикаємося з недотриманням цих фундаментальних припущень. Типовими є ситуації роботи з малими вибірками, де обсяг даних є недостатнім для справедливості граничних теорем. Крім того, складні системи часто демонструють ефекти «важких хвостів» розподілів (наприклад, розподіл Коші), що робить класичні оцінки середнього та дисперсії нестійкими, або ж

виявляють гетероскедастичність – мінливість стохастичного шуму, що призводить до суттєвого зміщення оцінок адекватності.

Зазначені деформації даних безпосередньо впливають на статистичну потужність критеріїв, яка визначає здатність моделі виявляти реальні закономірності в умовах стохастичного шуму. В ігноруванні саме цього аспекту криється небезпека похибок II роду: прийняття моделі як адекватної, коли насправді її прогнозна сила є ілюзорною. У таких умовах виникає нагальна потреба у переході від асимптотичних методів до альтернативних стратегій верифікації. Одним із найбільш перспективних інструментів тут виступають методи ресемплінгу та перестановочні тести, які дозволяють оцінювати параметри системи безпосередньо на наявних даних, мінімізуючи ризики, пов'язані з невідомою природою розподілу.

Питання статистичної верифікації та стійкості моделей машинного навчання знаходяться у центрі уваги багатьох сучасних досліджень. Фундаментальні аспекти обмеженості асимптотичних методів при роботі з нестандартними розподілами детально розглядалися у класичних працях з непараметричної статистики ([1], [2]), де підкреслювалася перевага методів, вільних від припущень про форму розподілу. Розвиток обчислювальних потужностей дав поштовх до активного впровадження методів ресемплінгу, зокрема бутстреп-аналізу та перестановочних тестів ([3], [4]), які дозволяють отримувати надійні оцінки варіативності параметрів навіть у складних стохастичних середовищах. У контексті системного аналізу сучасні автори все частіше наголошують на необхідності переходу від оцінки точності на одиничних вибірках до аналізу статистичної стабільності прогнозів ([5], [6]), що є критичним для систем прийняття рішень у медицині, фінансах та управлінні критичною інфраструктурою.

Попри значну кількість публікацій, присвячених технічним аспектам алгоритмів ресемплінгу, спостерігається певний дефіцит робіт, що інтегрують ці методи у цілісну системну методологію верифікації моделей машинного навчання з акцентом на аналіз стохастичної природи об'єктів. Зокрема, недостатньо висвітленим залишається питання порівняльної потужності таких методів відносно класичних критеріїв у специфічних умовах, таких як наявність «важких хвостів» або екстремально малий обсяг спостережень.

Метою даної статті є обґрунтування системної методології статистичної верифікації моделей машинного навчання, що базується на використанні методів ресемплінгу для оцінки їхньої адекватності. На відміну від асимптотичних методів, ресемплінг дозволяє оцінити реальну

варіативність моделі та потужність критеріїв безпосередньо на наявних даних, що забезпечує глибше розуміння стійкості складних стохастичних систем. Основна увага приділяється порівняльному аналізу статистичної потужності асимптотичних та перестановочних критеріїв у складних стохастичних умовах. Дослідження спрямоване на мінімізацію ризиків виникнення прихованих похибок II роду, що дозволяє забезпечити високу надійність системного аналізу та стійкість результатів класифікації у середовищах із високим рівнем невизначеності.

2. Теоретичні засади системної методології верифікації на основі ресемплінгу

Запропонована методологія розглядає верифікацію моделі машинного навчання не як разову перевірку точності, а як ітераційний процес оцінки статистичної стійкості в умовах стохастичної невизначеності. В основу підходу покладено принцип мінімізації ризику неадекватності, що реалізується через три рівні аналізу.

Перший рівень: Оцінка статистичної потужності та величини ефекту. Традиційно в машинному навчанні основна увага приділяється p-value або помилкам I роду (хибнопозитивні результати). Проте для складних систем часто критичне значення має потужність – здатність моделі (або критерію верифікації) виявляти реальні закономірності там, де вони існують. Методологія передбачає використання методів ресемплінгу для побудови емпіричних розподілів статистики, що дозволяє оцінити потужність без апріорних припущень про параметри генеральної сукупності. Важливим аспектом на цьому рівні є контроль величини ефекту, оскільки суто статистична значущість ($p - value < 0.05$) на великих даних може маскувати практично нікчемні розбіжності. Системний підхід вимагає оцінки стандартизованого розміру ефекту (наприклад, d Коена), що дає змогу відокремити формальну математичну значущість від реальної практичної цінності знайдених модельних розбіжностей.

Другий рівень: Тестування стійкості до порушення асимптотики. Системна верифікація вимагає перевірки чутливості моделі до аномалій даних. Основним інструментом тут виступає перестановочний критерій (permutation test). Його математична перевага полягає в тому, що він спирається на точний розподіл для конкретної реалізації даних, а не на граничні асимптотичні наближення. Це дозволяє уникнути зміщення оцінок у випадках гетероскедастичності або наявності «важких хвостів» (розподілів з нескінченною дисперсією, таких як розподіл Коші).

Третій рівень: Оцінка адекватності через ресемплінг-метрики. Замість точкової оцінки Accuracy, методологія пропонує використовувати інтервальне оцінювання параметрів через процедуру Bootstrap. Це дає змогу визначити довірчі інтервали для кожної метрики якості. У межах системного аналізу критично важливо будувати надійні інтервали не лише для точності моделі, а й безпосередньо для величини ефекту. На відміну від класичних формул, ресемплінг-оцінка довірчих інтервалів відображає реальну точність вимірювань за наявності стохастичного шуму. Якщо довірчий інтервал є занадто широким, модель вважається статистично крихкою, навіть за умови високого середнього значення точності.

Така багаторівнева верифікація дозволяє трансформувати висновок про якість моделі з двійкового «точна/неточна» у системну оцінку «адекватна/неадекватна» з урахуванням ризиків II роду.

3. Методологія аналізу потужності критеріїв

Перед переходом до аналізу результатів моделювання необхідно формалізувати об'єкт статистичної верифікації. У межах даної методології ми розглядаємо класичну задачу порівняння двох станів складної системи (або двох незалежних вибірок даних), що генеруються стохастичним об'єктом.

Основним інструментом верифікації є перевірка нульової гіпотези про однорідність (рівність) центрів розподілу (математичних сподівань у класичному сенсі або параметрів зсуву для непараметричних моделей) у двох групах: H_0: $\mu_1 = \mu_2$. Альтернативна гіпотеза, відповідно, стверджує наявність системних відмінностей: : H_1: $\mu_1 \neq \mu_2$.

Для об'єктивної оцінки чутливості критеріїв уводиться поняття розміру ефекту (Effect Size), який у нашому дослідженні представлений параметром зсуву (Shift). Розмір ефекту в загальному статистичному розумінні відображає величину реальної системної розбіжності між станами об'єкта. В імітаційному моделюванні це дозволяє нам побудувати криві потужності не як статичні значення, а як динамічну функцію:

$$Power = f(Shift)$$

Такий підхід дозволяє визначити поріг чутливості кожного методу: наскільки великим має бути реальний зсув у стохастичній системі, щоб обрана методика верифікації змогла його ідентифікувати з високою ймовірністю $(1 - \beta)$. Саме аналіз потужності відносно розміру ефекту дає змогу виявити приховану неадекватність класичних методів у складних умовах.

В цьому контексті порівнюється ефективність критеріїв: асимптотичний t-критерій базується на припущенні, що при справедливості H_0 статистика має розподіл Стьюдента, тоді як перестановочний тест будує точний розподіл статистики на основі ресемплінгу наявних даних. Порівняння проводиться за критерієм статистичної потужності – ймовірності відхилення (коректного) гіпотези H_0, коли насправді вірна H_1. Чим швидше крива потужності прямує до одиниці при збільшенні реальної різниці між μ_1 та μ_2, тим вищою є здатність методу верифікувати адекватність моделі та уникати прихованих похибок II роду.

Для забезпечення об'єктивності порівняльного аналізу до розгляду було включено три типи статистичних інструментів, що представляють різні підходи до верифікації:

1. t-критерій Стьюдента (еталон асимптотичного параметричного підходу);
2. Критерій Манна-Вітні (класичний непараметричний метод, що базується на рангових оцінках);
3. Перестановочний тест (метод ресемплінгу, що будує емпіричний розподіл).

Було проведено порівняльне дослідження адекватності цих критеріїв у специфічних стохастичних умовах, що зазвичай призводять до виникнення прихованих похибок. Методологія дослідження базувалася на імітації трьох критичних сценаріїв, що найчастіше зустрічаються в аналізі складних об'єктів: наявність «важких хвостів» у розподілах, малий обсяг вибірки та гетероскедастичність (неоднорідність дисперсій). Основним інструментом оцінки було обрано криві потужності, які дозволяють візуалізувати ймовірність правильного відхилення нульової гіпотези залежно від величини реального ефекту. Розрахунки проводилися в середовищі R.

3.1. Потужність критеріїв за умов наявності аномальних спостережень

Перший етап верифікації стосувався здатності методів ідентифікувати ефекти в системах із високою ймовірністю виникнення аномальних спостережень. Для генерації даних було обрано розподіл Коші, який є класичним прикладом розподілу з «важкими хвостами», для якого не визначені ні математичне сподівання, ні дисперсія. У контексті системного аналізу такі умови відповідають об'єктам із частими стрибкоподібними змінами стану або високим рівнем імпульсних завад.

Як свідчать результати моделювання (див. Рис. 1), у ситуації відхилення від нормальності на користь розподілу Коші спостерігається суттєва деградація t-критерію Стьюдента. Його крива потужності залишається практично горизонтальною навіть при значному збільшенні розміру ефекту (Shift, вісь абсцис), що свідчить про нездатність методу виявляти системні відмінності за даних умов. Навіть при максимальному розмірі ефекту ($Shift = 2.0$) його потужність ледь сягає 0.2. Отже, у 80% випадків системний зсув у подібних даних залишається непоміченим. Це пояснюється тим, що поодинокі великі викиди, характерні для розподілу Коші, надмірно роздувають значення вибіркової дисперсії, маскуючи реальний зсув центрів розподілу. Як наслідок, модель, верифікована лише асимптотичними методами в таких умовах, матиме приховану похибку II роду та ігноруватиме значущі зміни в об'єкті, вважаючи їх шумом.

Натомість ранговий критерій Манна-Вітні та перестановочний тест продемонстрували високу ефективність. Оскільки критерій Манна-Вітні базується на рангах, він ігнорує абсолютні значення викидів, зберігаючи стабільність. Потужність цього критерію демонструє стабільне зростання, досягаючи рівня ~0.9 при значенні ефекту $Shift = 2.0$. Це підтверджує його стійкість до відхилень від нормальності.

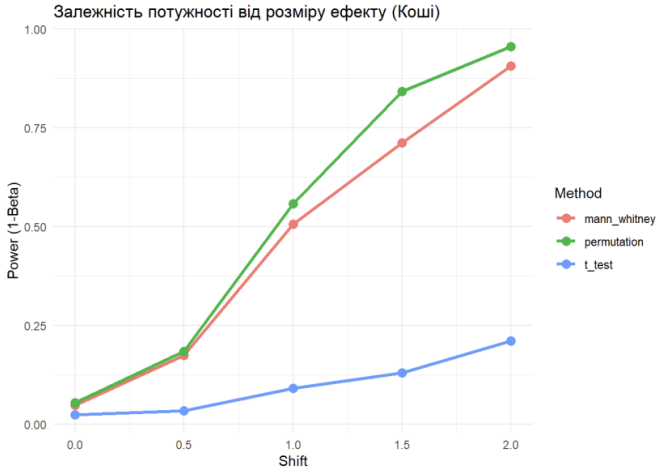

Рис.1. Криві потужності трьох критеріїв (асимптотичного t-критерію Стьюдента, рангового критерію Манна-Вітні та перестановочного критерію) залежно від розміру ефекту

Найвищу потужність продемонстрував саме перестановочний тест. Він дає найвищу чутливість до розміру ефекту на всьому діапазоні, найшвидше наближаючись до одиниці. Перестановочний тест виявився найкращим інструментом верифікації, оскільки будує точний розподіл статистики на основі конкретної реалізації даних, що дозволяє йому адаптуватися до будь-якої форми стохастичного шуму.

Отже, бачимо, що використання асимптотичних критеріїв для верифікації моделей у системах із «важкими хвостами» веде до системного ігнорування значущих факторів, тоді як методи ресемплінгу дозволяють забезпечити адекватність висновків навіть за відсутності теоретичних моментів розподілу. Саме перестановочний критерій забезпечує найменший поріг виявлення змін, мінімізуючи ризик пропустити критичний зсув у стані об'єкта.

3.2. Потужність критеріїв за умов обмеженої вибірки

Іншим важливим аспектом адекватності є робота в умовах дефіциту даних. При обсягах вибірок менше 25-30 одиниць, що є типовим при тестуванні медичних протоколів або пілотних стадій розробки інтелектуальних систем, асимптотичні наближення стають ненадійними, і відповідні методи втрачають контроль над помилкою першого роду, або ж їхня потужність стає недостатньою для верифікації складних гіпотез. Тому другий етап апробації методології був присвячений дослідженню залежності потужності критеріїв від обсягу вибірки.

Цей етап моделювання мав на меті дослідити динаміку зміни статистичної потужності критеріїв залежно від обсягу даних (n) та оцінити швидкість їхньої асимптотичної збіжності до одиниці за умов фіксованої альтернативи ($Shift = 1$). Для отримання об'єктивної системної оцінки було зіставлено дві радикально відмінні стохастичні ситуації: ідеальну теоретичну модель (нормальний розподіл) та модель із критичним рівнем зашумлення (розподіл Коші з «важкими хвостами»). В усіх експериментах фіксувався стабільний ефект системного зсуву. Результати імітаційного експерименту, а саме отримані криві залежності статистичної потужності асимптотичного, рангового та перестановочного критеріїв від обсягу вибірки в діапазоні від 10 до 50 спостережень, представлено на Рис. 2 та Рис.3.

Як демонструє графік на Рис. 2, в умовах суворого виконання припущення про нормальність параметричний t-критерій Стьюдента (синя лінія) очікувано виступає як рівномірно найпотужніший критерій,

демонструючи найвищу статистичну потужність на всьому інтервалі обсягу вибірок. Його крива першою перетинає загальноприйнятий у системному аналізі поріг надійності верифікації (≈ 0.81) вже при $n = 20$.

Ранговий критерій Манна-Уїтні (червона лінія) та перестановочний критерій (зелена лінія) повторюють загальну траєкторію, проте мають певне відставання за потужністю на малих вибірках ($n < 30$.). Це відображає класичне теоретичне положення про те, що непараметричні методи та процедури ресемплінгу мають дещо меншу асимптотичну відносну ефективність (близько 95%) порівняно з оптимальним параметричним критерієм, якщо припущення про нормальність суворо виконується.

Ситуація кардинально змінюється, коли система починає генерувати аномалії у вигляді важких хвостів (Рис. 3). За цих умов спостерігається «статистична сліпота» критерію Стьюдента, його потужність для всіх значень розміру вибірки знаходиться на критично низькому рівні ($\approx 0.05 - 0.08$) і не реагує на збільшення обсягу вибірки. Поодинокі екстремальні викиди повністю руйнують вибіркову дисперсію, роблячи класичний параметричний аналіз абсолютно неадекватним.

Натомість перестановочний критерій (зелена лінія) демонструє максимальну потужність на всьому інтервалі, випереджаючи навіть ранговий критерій Манна-Уїтні. Уже при $n = 50$ ресемплінг забезпечує цільову потужність верифікації на рівні 0.86.

Результати моделювання демонструють ціну універсальності методів ресемплінгу. За ідеальних умов істинної нормальності даних використання перестановочного тесту призводить до незначної втрати потужності на малих вибірках (для досягнення аналогічної з t-критерієм потужності ресемплінгу потрібно в середньому на 3–5 спостережень більше). Проте за наявності реальних системних аномалій, де класичний критерій Стьюдента стає ненадійним, ресемплінг виявляється найкращим інструментом, здатним забезпечити адекватну верифікацію.

Оскільки в реальних задачах дослідник майже ніколи не має апріорної гарантії нормальності, при верифікації моделей машинного навчання на обмежених датасетах використання лише асимптотичних критеріїв є ризикованим. Системний підхід вимагає свідомого компромісу між потенційною високою потужністю параметричних тестів та гарантованою надійністю ресемплінгу, і часто – саме вибору на користь методів ресемплінгу як стратегії мінімізації ризиків (помилок II роду).

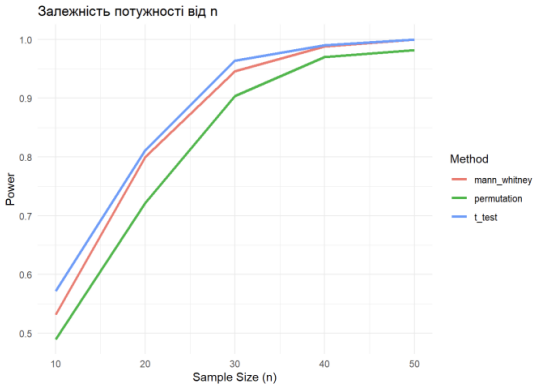

Рис. 2. Криві потужності асимптотичного t-критерію Стьюдента, рангового критерію Манна-Вітні та перестановочного критерію залежно від розміру вибірки за умов нормального розподілу даних та фіксованого ефекту $Shift = 1$. Графік ілюструє класичну теоретичну перевагу параметричного t-критерію як оптимального для нормальних даних, та демонструє межі відставання за потужністю для методів ресемплінгу в ідеалізованих умовах.

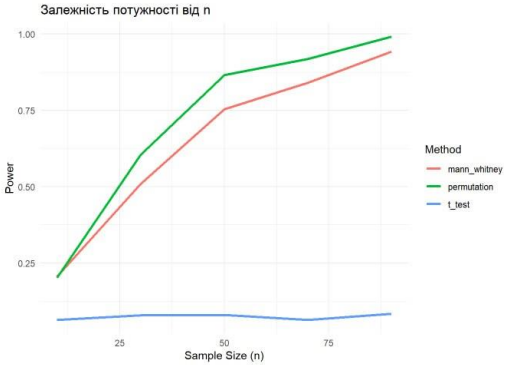

Рис. 3. Криві потужності асимптотичного t-критерію, рангового критерію Манна-Вітні та перестановочного критерію залежно від розміру вибірки за умов важких хвостів (розподіл Коші) для фіксованого ефекту $Shift = 1$. Графік демонструє неефективність та інваріантність t-критерію до збільшення обсягу даних через вплив екстремальних викидів, тоді як перестановочний критерій забезпечує найвищу швидкість зростання потужності верифікації в цих умовах

3.3. Потужність критеріїв за умов гетероскедастичності та неоднорідності форми розподілів

Третій сценарій стосується найбільш наближеної до реальності ситуації, коли стохастичний об'єкт генерує дані з різною мінливістю та різними законами розподілу в межах однієї системи. Такий підхід комбінує два складні чинники: гетероскедастичність та неоднорідність розподілів. Ефект гетероскедастичності – наявність різної дисперсії у групах порівняння – є прямим індикатором нестабільності стохастичної системи. Це критична точка для верифікації, оскільки більшість класичних критеріїв вимагають гомоскедастичності (однорідності дисперсій) для коректної роботи.

Для цього сценарію встановлено розмір вибірки $n = 25$ та закладено фундаментальну розбіжність: порівнювані вибірки генерувалися за різними законами розподілу, хоча їхні центри зміщення були штучно вирівняні (встановлено $Shift = 0$). Таким чином ми припускаємо, що математичні сподівання груп рівні , проте характер їхньої стохастичної поведінки та різниця в дисперсіях (яка зростає пропорційно квадрату параметра Scale) суттєво відрізняються.

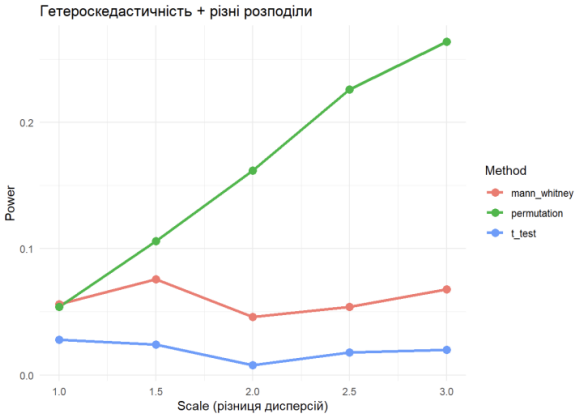

Рис. 4. Криві потужності трьох критеріїв (асимптотичного t-критерію Стьюдента, рангового критерію Манна-Вітні та перестановочного критерію) за умов відсутнього ефекту $Shift = 0$ та зростаючого відношення стандартних відхилень: $Scale = \sigma_1/\sigma_2$. За умов відсутності ефекту по осі ординат відкладається ймовірність похибки I роду

За таких припущень ми фактично тестуємо критерії на номінальний рівень значущості. У такому сценарії значення по осі ординат на Рис. 4 відображають не потужність у класичному розумінні, а ймовірність помилки I роду – ризик того, що методика верифікації зафіксує «фантомні» відмінності, спричинені лише різницею в дисперсіях чи формі розподілів. Зростання лінії перестановочного тесту свідчить про те, що при збільшенні гетероскедастичності критерій стає надчутливим: він ідентифікує різницю у структурі даних як статистично значущу, навіть за умови рівності середніх.

Отже, перестановочний критерій у цьому специфічному сценарії виявляється чутливим до самої архітектури розсіювання даних. Оскільки він базується на припущенні про повну ідентичність розподілів (гіпотеза обмінності), будь-яка системна неоднорідність призводить до відхилення нульової гіпотези. Натомість асимптотичні критерії продемонстрували формальну стабільність, фокусуючись виключно на агрегованих показниках (середніх або рангах). У контексті системного аналізу така «стабільність» може бути небезпечною, оскільки вона маскує зміну самого характеру функціонування об’єкта.

Зауважимо, що в цьому контексті зростання ординати для перестановочного тесту слід трактувати не як методичну помилку, а як здатність методу виявляти системну неоднорідність. Ресемплінг діє як чутливий індикатор, що сигналізує про неідентичність порівнюваних станів системи за їхньою внутрішньою структурою. Для системного аналітика це критичний сигнал про те, що модель машинного навчання стикається з якісно іншим типом даних, що вимагає перегляду стратегії верифікації.

4. Практична верифікація діагностичної моделі

Для валідації запропонованого підходу було використано результатів клінічних досліджень пацієнтів із підозрою на ішемічну хворобу серця. Для аналізу використано відкритий набір даних Cleveland Heart Disease Database, що є частиною репозиторію машинного навчання UCI (UCI Machine Learning Repository). Даний датасет є загальнодоступним (open-access) і широко використовується у науковій спільноті для тестування алгоритмів класифікації та верифікації прогностичних моделей ([7]).

Аналізувався вплив рівня холестерину (параметр chol) на наявність серцевої патології. Як демонструє візуалізація щільності розподілу (Рис. 5), дані мають складну стохастичну структуру: помітну асиметрію, наявність

екстремальних викидів у правій частині спектра (значення > 400 мг/дл) та суттєве перекриття областей розподілу для здорових і хворих пацієнтів.

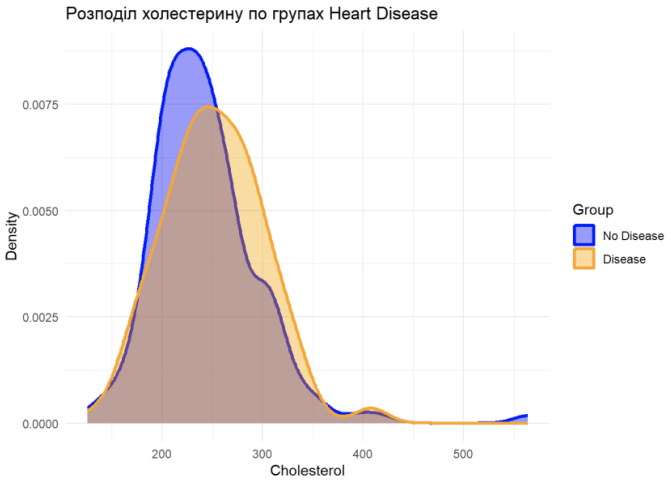

Рис. 5. Емпіричні щільності розподілу рівня холестерину (параметр chol) для груп пацієнтів із серцевою патологією та без неї (на основі датасету Cleveland Heart Disease)

Верифікація відмінностей між групами пацієнтів (з діагностованою хворобою та без неї) за допомогою різних статистичних підходів дала наступні результати:

- Асимптотичний t-критерій: Отримане значення $p - value = 0.165$ є статистично незначущим за стандартного порогу значущості $\alpha = 0.05$, отже є підстави прийняти нульову гіпотезу про відсутність системних відмінностей, що у медичному контексті означало б пропуск важливого діагностичного маркера (похибка II роду). Це пояснюється тим, що поодинокі викиди (пацієнти з рівнем холестерину > 400 мг/дл) надмірно збільшують стандартну похибку середнього, розмиваючи реальний ефект.

- Ранговий непараметричний підхід (Wilcoxon test): Значення $p - value = 0.0467$ знаходиться на межі прийняття рішення. Хоча метод виявився стійкішим за t-критерій завдяки роботі з рангами, він демонструє

низький запас міцності верифікації, що в системному аналізі вважається ознакою статистичної крихкості висновку.

- Перестановочний тест: Використання ресемплінг-процедури в межах нашої методології дало значення $p - value = 0.007$ вказує на високу статистичну ймовірність розбіжностей.

Отже, перестановочний тест виявився єдиним інструментом, який зміг чітко відокремити системний сигнал від стохастичного шуму в умовах реальних медичних даних. Якщо асимптотичний тест веде до помилки II роду, а ранговий метод дає непевну оцінку, то ресемплінг забезпечує впевнену верифікацію адекватності моделі. Це наочно ілюструє перевагу системної верифікації над стандартними перевірками.

5. Висновки

У роботі розроблено та обґрунтовано системну методологію статистичної верифікації моделей машинного навчання, що базується на аналізі потужності критеріїв та використанні методів ресемплінгу. Проведений порівняльний аналіз дозволяє сформулювати наступні висновки.

1. Імітаційне моделювання підтвердило, що класичні параметричні критерії (t-тест Стьюдента) демонструють критичну втрату потужності в умовах відхилення від нормальності (зокрема, з «важкими хвостами» типу Коші) та при малих обсягах вибірок. Це створює ризик системних помилок II роду, коли значущі зміни у стані об'єкта ігноруються через невідповідність даних теоретичним припущенням.

2. Перестановочний тест продемонстрував найвищу стійкість та чутливість до розміру ефекту в усіх критичних сценаріях. На відміну від рангових методів, ресемплінг дозволяє працювати безпосередньо з метриками системи, забезпечуючи при цьому точний контроль рівня значущості навіть у нестаціонарних умовах.

3. Встановлено, що в умовах сильної гетероскедастичності та змішаних розподілів методи ресемплінгу діють як чутливий індикатор структурних змін. На відміну від асимптотичних критеріїв, які фокусуються лише на агрегованих середніх, запропонована методологія ідентифікує розбіжності у самій архітектурі стохастичного шуму, що є критичним для верифікації моделей машинного навчання.

4. Апробація на реальних даних з репозиторію UCI (Cleveland Heart Disease) наочно продемонструвала перевагу розробленого підходу. У ситуації, де асимптотичний підхід не виявив значущих розбіжностей, а ранговий тест дав непевну оцінку на межі значущості, використання

перестановочного тесту дозволило впевнено ідентифікувати системний сигнал.

5. Інтеграція статистичної верифікації в життєвий цикл ML-моделей трансформує процес оцінки з суто обчислювальної задачі у фундаментальну процедуру контролю адекватності складної стохастичної системи.

Запропонована методологія може бути рекомендована для використання в інтелектуальних системах підтримки прийняття рішень, медичній діагностиці та при верифікації складних стохастичних моделей, де надійність висновків є пріоритетною над обчислювальною складністю.

Список використаних джерел

1. Higgins, J. J. An introduction to modern nonparametric statistics. Pacific Grove, CA: Brooks/Cole, 2004.
2. Wasserman, L. All of Nonparametric Statistics. – Springer-Verlag New York, 2006.
3. Efron, B. and Tibshirani, R.J. (1994) An Introduction to the Bootstrap. Chapman and Hall/CRC, UK.
4. Good, P. Permutation, Parametric, and Bootstrap Tests of Hypotheses. 3-rd ed., Springer, 2005.
5. Steyerberg, E. W., et al. Clinical Prediction Models: A Practical Approach to Development, Validation, and Updating. Springer; 2019.
6. Kuhn, M., & Johnson, K. Applied Predictive Modeling. Springer; 2013.
7. Heart Disease Data Set [Електронний ресурс] / A. Janosi, W. Steinbrunn, M. Pfisterer, R. Detrano // UCI Machine Learning Repository. – 1988. – Режим доступу: https://archive.ics.uci.edu/dataset/45/heart+disease